

символи-персони, символи-звуки [4, с. 170]. Ця класифікація дещо спрощує уявлення про види символів порівняно з баченням Д.А. Мисюрова. Найбільш поширеними з перелічених, на нашу думку, є символи-ідеї. Ідеями наповнені політичні програми, виступи політиків, державні документи, але символами вони стають, якщо позначають переломні події, відображають адекватні ситуації та часу погляди, проголошуються політичними лідерами, які або мають кредит суспільної довіри, або мають доступ до ресурсів, здатних надати ідеям загальної значимості й символізації. Слід зауважити, що всі перелічені політичні символи мають своєю характерною рисою динамічність.

Таким чином, були розглянуті види політичної символіки крізь призму виявлення в них аспектів статичності й динаміки. Проведений аналіз дозволяє побачити широкий спектр сфер застосування політичних символів, їхню багатогранність, багатофункціональність і взаємозв'язок всіх видів символів між собою у політичному процесі. Всі перелічені види мають потужний вплив на людську свідомість, але рівень сприйняття буде залежати від того, на який часовий інтервал розраховане впровадження й існування певних символів. Такі критерії як тривалість, довговічність, традиційність, мінливість, мобільність і сприяють виявленню в політичних символах динамічних і статичних характеристик.

Однак таке розділення політичних символів за статичним й динамічним

аспектами є розмитим і умовним, оскільки більшість символів сполучає у собі обидві зазначені характеристики. Тому краще говорити про необхідність комбінування цих ознак при створенні політичної символіки як комплексного явища й для забезпечення її свідомого сприйняття. Для ефективного перебігу політичного процесу важливими є статичні символи як гарант збереження традицій, стабільності, наслідування й динамічні символи, з огляду на здатність швидко адаптуватися до нових суспільно-політичних умов, адекватність ситуації та гнучкість. У подальшому можливим напрямом досліджень видається відстежування саме динаміки змін політичної символіки в українській практиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Політична психологія: навчальний посібник / [за ред. С.О. Матвєєва]. – К.: ЦУЛ, 2003. – 216 с.
2. Шейгал Е. Невербальные знаки политического дискурса [Електронний ресурс] / Е.И. Шейгал. – Волгоград, 2001. – Режим доступу: <http://www.philology.ru/linguistics1/sheygal-01.htm>
3. Мисюров Д. Политическая символика: структура и функции / Д.А. Мисюров // Вестник Московского университета. – Серия 12, Политические науки. – 1999. – №1. – С. 43-58.
4. Политическая психология: учебное пособие для вузов / [под общей ред. А.А. Деркача, В.И. Жукова, Л.Г. Лаптева]. – М.: Академический Проект, Екатеринбург: Деловая книга, 2001. – 858 с.

УДК: 378.37 (7-477)

Півнева Л. М.

Харківський національний
університет імені В.Н. Каразіна

СОЦІАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧА ВЧЕНОГО СТУПЕНЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ УКРАЇНИ Й США (КЕЙС-СТАДІ)

Розглядається вплив нових умов модернізації життя на трансформацію соціального портрету майбутнього вченого в системі вищої школи України та США. Виокремлюються деякі найважливіші особливості підготовки здобувача вченого ступеня з суспільних і гуманітарних наук як результат традицій вищої школи. Загальне та особливе у підготовці здобувача вченого ступеня підтверджується даними кейс-стаді за матеріалами американського та українського університетів.

Ключові слова: наукова соціалізація молодих наукових кадрів, глобалізація, міжнародні обміни, здобувач вченого ступеня.

Пивнева Л.М.

СОЦИАЛЬНЫЙ КОНТЕКСТ ПОДГОТОВКИ СОИСКАТЕЛЯ УЧЕНОЙ СТЕПЕНИ УКРАИНЫ И США (КЕЙС-СТАДИ)

Рассматривается влияние новых условий модернизации жизни общества на трансформацию социального портрета будущего ученого в системе высшей школы Украины и США. Выделяются некоторые важнейшие особенности подготовки соискателя ученой степени по общественным и гуманитарным наукам как результат традиций высшей школы. Общее и особенное в подготовке соискателя ученой степени подтверждается данными кейс-стади на материалах американского и украинского университетов.

Ключевые слова: научная социализация молодых научных кадров, глобализация, международные обмены, соискатель ученой степени.

Pivneva L.

SOCIAL CONTEXT IN SEEKER OF SCIENTIFIC DEGREE PREPARATION IN UKRAINE AND THE USA (CASE- STUDY)

The article deals with the influence of new conditions of life modernization in society on transformation of social portrait of a future scientist in higher education system of Ukraine and the USA. Some important peculiarities in preparation of seekers of scientific degree in social sciences and humanities as the result of higher education traditions are singled out. General and specific in preparation of a scientific degree-seeker is confirmed by data of case study of American and Ukrainian Universities.

Key words: scientific socialization of young scientists, globalization, international exchanges, seeker of a scientific degree.

Процеси сучасної вищої освіти багато в чому зумовлені соціальними, політичними та економічними змінами, які відбуваються в суспільстві. Великий вплив на них здійснюють норми й цінності корпоративної університетської культури, структура й напрямок розвитку наукового знання, соціальні цінності, які визначають функціонування системи вищої освіти в різних державах.

Реформування політико-освітньої сфери в країні, що проголосила своєю метою рух до ринкової економіки й демократії, неможливо уявити без процесу здійснення науково-дослідної діяльності ВНЗ, важливою складовою якої є університетська наука. Її розвиток набуває особливого значення у рамках інтеграції вищої школи України в глобальний освітній простір. В університетах масштаби наукових досягнень багато в чому залежать від результатів наукового пошуку аспірантів. Їхня участь у науковій діяльності проходить в аспірантурі дослідницького університету, у рамках якої існує навчання й нагородження аспірантів ученими ступенями за результатами їхньої науково-дослідної роботи. Важливість функції наукової соціалізації молодих наукових кадрів стає особливо актуальною у процесі розширення глобалізації, коли кордони в сфері наукових досліджень

набувають усе більшої прозорості, а обміни молодими вченими різних країн стають поширеним явищем. При цьому здобуття вищої освіти набуває масового характеру, і пошук талановитої молоді багато в чому визначає якість роботи дослідницького університету. Значною мірою, від того, яким є навчання індивіда в науковій сфері, багато в чому залежить майбутнє університетської науки, яка є каталізатором соціально-політичного розвитку держави.

Процеси в соціально-політичній сфері суспільства безсумнівно, впливають на підготовку кадрів високої кваліфікації, яка зумовлена специфікою політичного режиму, характером політичної культури, традиціями, звичаями, що мають місце в науковій сфері тієї або іншої держави.

Реформування вищої освіти в Україні, приведення її у відповідність із вимогами Болонського процесу, поява дослідницьких вишів у країні, розширення мережі аспірантур викликає необхідність звернути увагу на закордонний досвід, і насамперед, на американський. Для його осмислення дуже важливі програми міжнародного обміну. У процесі здійснення однієї з них – міжнародної програми обміну Фулбрайта „Учений нового століття” у США в 2009/2010 рр. авторіві вдалося познайомитися із системою підготовки PhD в

американських вузах. Була надана можливість у науково-дослідній частині програми вивчити американську літературу в бібліотеках університету штату Меріленд у Коледж Парк, глибше познайомитись з реаліями американської вищої школи. Автором був проведений кейс-стаді у формі інтерв'ювання професорів, працівників вищої школи, аспірантів, що навчаються за дослідницькими програмами цього університету. Після повернення до України подібні питання були задані й працівникам вищої школи України.

Вплив соціально-політичних трансформацій суспільного життя на підготовку майбутнього вченого розглянуто в низці праць американських і українських авторів. У фокусі уваги вчених США – мінлива роль вищої освіти у виробництві знань, її важливість для зміцнення нації-держави (G.A. Jones, P.L. Mccarney, M.L. Skolnik); ризику, з якими зустрічається вища школа в нових соціально-економічних умовах (R. H. Hersh, J. Merrow); трансформація цінностей у процесі здійсненні наукових досліджень вищої школи (W. Greenough, Ph. Mcconnaughay, J. Kesan); розвиток демократії в академічному світі (R. Weissberg); взаємозв'язок влади й виробництва нових знань (R.H. Brown, J.D. Schubert); роль глобалізації й технологічних змін у вищій освіті (T. Monahan) тощо.

Ряд українських учених (О.А.Габриелян, О.Д.Шоркин, С.А. Рябов, М. Є. Добрускін, В.І. Сергієнко, О.І. Шаповаленко та ін.) у своїх працях також розглядають підготовку науково-педагогічних кадрів високої кваліфікації у вищій школі, її роль у суспільстві, вплив глобалізації на діяльність науково-дослідницьких шкіл тощо.

Роботи американських і українських учених у сфері вищої освіти, дані кейс-стаді, які були проведені в США й Україні, дозволяють виділити окремі важливі моменти процесу становлення вченого в вищій школі, які зумовлені динамікою суспільного розвитку; простежити вплив глобалізації на характер підготовки майбутніх учених з суспільно-політичних і гуманітарних наук; виявити деякі загальні й особливі риси, які з'явилися результатом своєрідності цілей, змісту та якості підготовки кандидатів і власників PhD у США й кандидатів наук в Україні.

Процес підготовки майбутнього вченого в стінах вищої школи має подібні риси в США й Україні. Він здійснюється в рамках аспірантури, у формі навчання студентів, які отримують науковий ступінь доктора філософії (США) і кандидата наук (Україна).

Приблизно ці форми перебувають в одному континуумі, однак традиції аспірантської підготовки неоднакові в обох країнах. Для їх урозуміння звернемося до історії зародження підготовки майбутнього вченого в американських і українських вишах.

Початок організації докторських програм у США часто пов'язують із установленням другого щабля навчання (graduate education) у період заснування університету ім. Джона Гопкінса в 1876 р., який втілював ідею самого Д. Гопкінса про зв'язок наукових досліджень та другого щабля навчання в університеті. До 1900 р. кількість інститутів, що присуджували 300 ступенів PhD у цілому, зросла до 14. Програми PhD стали розглядатися як залучення (студентів – Л.П.) для розширення й зміцнення позицій порівняно з іншими ВНЗ у зростаючій системі вищої освіти [1, р. 430-431]. Систематичне вивчення докторських програм у різних галузях навчання в ряді інститутів у США почалося в 60-ті роки ХХ сторіччя і його пов'язують із іменем Бернарда Берельсона, його роботою „Graduate 1960-ies” [2, р.372].

В Україні в другій половині ХІХ ст. також склалася чітка організація наукових і педагогічних працівників шляхом поступового сходження щаблями удосконалювання наукових знань і педагогічної майстерності, при цьому обов'язково треба було виконати дослідницьку роботу. За даними харківських учених, до середини 30-х рр. ХХ в. навчання в аспірантурі не вимагало захисту дисертації, він був введений лише в 1934 р. Існувала деякий час і річна аспірантура для осіб, здатних за наявності наукового заділу за один рік захистити дисертацію [3, с.66-67].

Процес підготовки майбутніх учених постійно вдосконалювався в обох країнах протягом їх історичного розвитку, він змінювався під впливом глобалізаційних процесів і модифікації завдань, які ставилися перед вищою школою в сфері підготовки кадрів вищої кваліфікації. У сучасних умовах вчені пильно стежать за організацією підготовки вченого в дослідницьких університетах і вивчають вплив суспільних змін на цей процес. Так, Дерек Бок, який був президентом Гарвардського університету, називав докторське навчання „м'яким підчерев'ям” американських університетів [2, р.372], підкреслюючи цим визначенням його важливість.

Сучасні соціальні зміни, які відбулися у світі, зумовили проблеми в стані підготовки висококваліфікованих кадрів вищої освіти в Україні та США. Так, наприкінці ХХ ст.

українські вчені констатували, що „нинішній стан аспірантури вимагає до себе пильної уваги, тому що виявляє низьку ефективність, що викликає законну тривогу” [3, с. 66-67]. Тому ми розглянемо деякі моменти процесу становлення вченого в системі вищої освіти. У фокусі нашого дослідження – сучасна вища освіта України й США, загальне й особливе в підготовці здобувача вченого ступеня під впливом трансформаційних і глобалізаційних процесів. Це здійснено за допомогою опитування (кейс-стаді) професорів-науковців та аспірантів у США та в Україні. Коло опитуваних було невеликим, але, на наш погляд, воно було дуже репрезентативним. Безпосередню участь в ньому брали проф. Том Вейбл, завідувач кафедри лідерства в галузі освіти, вищої освіти й міжнародної освіти, проф. Рив Ваннеман, завідувач кафедри соціології, проф. Ірвін Морріс, директор підготовки дисертацій кафедри державного управління й політики. Серед аспірантів були Тарас із України, який працював над здобуттям наукового ступеня доктори філософії з біології; Білл із США, який працював над здобуттям наукового ступеня доктора філософії в царині соціальної роботи; Пітер з України, який був здобувачем наукового ступеня доктора філософії на кафедрі державного управління й політики. На підставі проведення опитувань і вивчення наукових праць ми виявили подібності та розбіжності в процесі формування майбутнього науковця або викладача ВНЗ у стінах сучасних вишів України та США. Серед найбільш важливих подібностей такі:

1. невеликий науковий інтерес до проблеми підготовки майбутніх науковців;
2. високе значення підготовки докторів філософії й кандидатів у суспільстві;
3. зростаючий вплив соціально-економічних трансформацій суспільства на процес підготовки докторів філософії й кандидатів наук;
4. збільшення часу для отримання вченого ступеня як результат ускладнення завдань, які стоять перед здобувачами у вищій школі;
5. деякі риси узагальненого портрету молодого науковця університету.

Розглянемо їх докладніше.

Науковий інтерес до проблеми підготовки майбутніх науковців відносно не високий в обох країнах. Немає значної кількості публікацій у цьому плані ні в США, ні в Україні. Ця тема вважається ніби недоречною. Є невеличкі емпіричні дослідження, доповіді, есе, книги, які дають поради майбутнім докторам філософії та кандидатам наук щодо того, як наприклад,

писати дисертацію. Вчені намагаються уникати цього важливого і делікатного питання визнання наукового внеску науковців в обох країнах. Але, незважаючи на недостатність публікацій з цієї проблеми, **значення підготовки докторів філософії та кандидатів наук** визнано в США і в Україні.

Американські автори підкреслюють важливість докторської освіти в Сполучених Штатах. Вони вважають, що існує „свого роду парадокс: в той час, як вона становить найменший компонент нашої системи вищої освіти, її влада і вплив величезні. Американські докторські програми відіграють критично важливу роль у розвитку майбутнього покоління викладачів, наукових працівників, експертів-практиків для бізнесу, промисловості, уряду, охорони здоров'я, освіти та культурних організацій. Крім того, науково-дослідна діяльність, яка відбувається в рамках цих програм, генерувала важливі наукові відкриття та знання, які безперервно збагачують економіку нашої країни, культуру, державний устрій, навколишнє середовище і фізичне здоров'я [2, р. 372].

Розуміння значення підготовки кандидатів наук іманентно властиві українській вищій освіті. Вдосконалення якості наукової діяльності в Україні навряд чи можливе без молодих учених, яким доведеться вирішувати складні наукові проблеми ХХІ ст. Українські вчені підкреслюють, що „великий резерв науки полягає в правильному поєднанні високої творчої активності молоді з мудрістю і досвідом старшого покоління” [3, с. 65].

Зростаючий вплив соціально-економічних трансформацій суспільства на межі двох століть на процес підготовки докторів філософії й кандидатів наук був обумовлений переходом від індустріального до інформаційного суспільства; розвитком ринкових відносин; впливом міжнародних корпорацій на розвиток науки; поширенням демократичних ідей, які дали вченим додаткову свободу у прийнятті рішень, зростанням використання сучасних технологій (Інтернет, мобільні телефони, електронні книги, тощо).

Зміни, що мали місце у суспільстві, стимулювали вимоги від студентів і працевдавців для підвищення кваліфікації, що сприяло зростанню докторських програм, спрямованих на зміцнення репутації університетів. Багато професій стали вимагати докторську ступінь для зайняття посади викладачів в університетах, що привело до збільшення чисельності закладів

підготовки для отримання ступеня. Наприклад, в США „з 1989 року, кількість установ, які присуджували докторську ступінь, значно збільшилася - на величезні 44% (NCES, 1994)” [2, р. 390]

В Україні також з'явилися додаткові вищі навчальні заклади, які отримали право (з Вищої атестаційної комісії України) для виконання процедури захисту. Підготовка вчених з соціальних і гуманітарних наук також реагувала на виклики глобалізації, які стимулювали дослідження глобальних явищ виборчого процесу, етнополітичних відносин, політичних конфліктів, тощо [4, с.57-62]. Друкарські машинки були замінені на персональні комп'ютери при написанні дисертації, використання Інтернет-даних стало необхідною умовою при проведенні досліджень. Учений ступінь у суспільних і гуманітарних науках став давати віддачу не тільки в США, а й в Україні. Ми будемо доводити це через наш кейс-стаді, через відповіді опитуваних.

Л.П. Які можливі майбутні вигоди для власників ступеня?

Проф. Том Вейбл. Більшість наших людей ідуть в академічний світ, це винятковий рівень інтересу, багато хто з них зайняті на керівних посадах в агентствах, асоціаціях, урядах. Ступінь є насправді входом до академічної арени і на університетській рівень, і це важіль, щоб вивести їх на більш вищі керівні посади в установах, асоціаціях, неурядових організаціях. Ступінь служить для них механізмом для соціальної і професійної мобільності.

Проф. Рів Ваннеман: Студенти роблять багато інших справ, деякі в кінцевому підсумку доходять до дослідницьких університетів і мають кар'єри дослідників – так само, як я. Хтось іде в малі коледжі і навчає студентів перших курсів, особливо перебуваючи у районі Вашингтону. Багато хто з них можуть знайти собі місце праці у районі Вашингтону в науково-дослідних установах, тому деякі з них підуть в Бюро перепису населення, деякі в Центр Статистики, охорони здоров'я, в різні науково-дослідні установи біля Вашингтону.

Проф. Ірвін Морріс: Існують різні види робіт, які вимагають ступеня доктора філософії. Так, якщо б хтось хотів бути професором коледжу, або хотів працювати на високому рівні та проводити дослідження в некомерційних організаціях, аналітичних центрах, федеральних агентствах, то було б дуже важко досягти цих позицій – в деяких випадках практично неможливо без ступеня

доктора філософії, який є вирішальним у цій галузі.

Здобувач ступеня доктора філософії Тарас: Я повернуся після програми в Україну та матиму два роки заборони на в'їзд до США. Не знаю, чому ступінь доктора філософії еквівалентна в Україні. Можливо, це наукова ступінь доктора. Тоді я буду шукати роботу.

Здобувач ступеня доктора філософії Білл. Якщо я отримаю роботу в неурядовій організації або федеральному уряді, то це може поліпшити мою заробітну платню. Ви не повинні працювати в школі, якщо у вас є ступінь. (Кейс-стаді)

Ринкові відносини привнесли деякі труднощі у працевлаштування власників ступеня в сучасний період. Ось чому деякі дослідники в США називають процес підготовки докторів філософії „ризикованим бізнесом” через брак цікавих робочих місць в університетах для майбутніх власників ступеня [5]. В американських університетах велика увага приділяється майбутньому працевлаштуванню тих, хто має ступінь доктора філософії. Пропонуються різні ініціативи. Наприклад, Фонд Вудро Вільсона в його проекті з Альтернативних Наукових Кар'єр для Гуманітаріїв, розробив три програмні ініціативи: нагороди кафедр, які заохочують аспірантів, щоб отримати неакадемічний досвід роботи в якості частини їх післядипломної освіти; нагороди для студентів, які використовують їх академічну підготовку в неакадемічних стажуваннях у бізнесі або промисловості, а також підтримка пост-докторських програм в галузях поза межами університету [6, р.265-266]. В Україні ця проблема також дуже гостра, і університети намагаються вирішити її, піклуючись про своїх майбутніх власників ступенів.

Нові обставини життя в епоху глобалізації призвели до збільшення часу для здобуття вченого ступеня як результат ускладнення завдань, котрі стоять перед здобувачами у вищій школі. Проміжок часу для підготовки дисертації і захисту став більшим для майбутніх власників ступеня в обох країнах з різних причин: грошові труднощі, відсутність доступного житла, допомоги з догляду за дитиною, зручного транспорту тощо. У США проф. Р. Ваннеман вважає, що це є „делікатна тема, тому що університет стежить за цим, і ми помічаємо, що протягом останніх двох років ми стали більше говорити на цю тему, і це є не те, що ми хочемо. У нас у середньому підготовка студентів в цей час складає близько семи

років” (Кейс-стаді). В Україні вчений секретар Харківського Національного університету ім. В.Н. Каразіна кандидат наук **О. В. Фролова** стверджує, що тривалість підготовки дисертації збільшилася, тільки близько 20% кількості аспірантів денної форми навчання захищають свої дисертації в строк. В Україні існує необхідність збільшити час для написання дисертації в аспірантурі. (Україна, кейс-стаді)

У результаті політичних, економічних, соціальних, наукових змін, які вплинули на те, як люди жили і навчалися, змінилися деякі риси узагальненого портрета молодого науковця університету в обох країнах. Його головною характеристикою стала стать. Більш низькі заробітні платні, зростання кількості жінок на ринку праці призвели до зменшення кількості чоловіків, хто хотів присвятити своє життя науці. Міжнародна міграція в умовах глобалізації світу, який поступово став „світовим селом”, змінила кількість молодих учених в університетах на користь іноземних студентів, в основному на Заході. Як говорить Дж. Хаворс: „Докторат більш не є основною вочиною білих чоловіків у США: сьогодні усе більше і більше жінок, негромадяни США и окремі расово-етнічні підгрупи отримують ступені. Очевидно, що підвищення „фемінізації та інтерналізації” здобувачів докторських ступенів є останньою тенденцією в американських докторських програмах” [2, р. 389]. Разом із цим зростає кількість іноземних студентів – аспірантів у США, які мають найвищий їх показник у світі. Таким чином, ми можемо виділити деякі риси узагальненого портрета молодого науковця університету США – стать, іноземне громадянство, вік. Загалом це місцева жінка близько тридцяти років, одружена, має утриманців, в основному без дітей. Подібний портрет молодого науковця притаманний й Україні за винятком наявності іноземного громадянства.

В обох країнах є **відмінності** у підготовці майбутніх учених. Їх багато, але ми хотіли б зосередити увагу на найважливіших. Це:

1. різна кількість аспірантів на кафедрах;
2. можливості доступу до наукових ресурсів у сучасних умовах;
3. теоретичні вимоги для підготовки майбутніх науковців;
4. ставлення до публікації в обох країнах;
5. процедури захисту та затвердження дисертації.

Кількість аспірантів, які прикріплені до кафедри, варіюється в обох країнах. Звідси й різниця в тому, що

стосується загальної кількості аспірантів, наукових ступенів, які присуджені тощо. Зрозуміло, що цифри більші у США. Як заявляв Дж. Лапідус, американська освіта науковців, як вона зараз існує, є величезне підприємство, відносно студентів (1,8 млн.), річного обсягу виробництва ступенів (43 000 докторів і 400 000 магістрів), установ, що пропонують післядипломну освіту (1800) і галузей спеціалізації (1000). Воно характеризується відсутністю будь-якого національного координуючого органу, що веде до появи комплексної групи державних і приватних інститутів, кожен з яких має значну автономію [6, р.259].

У проведеному нами кейс-стаді в Університеті штату Меріленд у Коледж Парку були університетські кафедри, які мали від 60 (кафедра соціології) до 105 (Педагогічний коледж) та 110-125 (кафедра державного управління і політики) аспірантів.

Проф. Ірвін Морріс: ми, ймовірно, маємо, в будь-який момент часу, від 110 до 125 студентів – у тому числі тих, які мають статус здобувачів.

Л. П. Скільки студентів очної форми навчання є у вас?

Проф. Ірвін Морріс: Якщо під очною формою навчання ми маємо на увазі тих, хто вивчає курси протягом дня або тих, хто реєструється на них кожного семестру, навіть якщо вони знаходяться на роботі, це, ймовірно, від 90 до 100 студентів. Якщо ви віднімаєте студентів, які заздалегідь кандидати на навчання, то це значно менше. Якщо ви говорите про студентів, які беруть від трьох до чотирьох курсів у семестр, то це набагато менша кількість – ймовірно 50 або 60. (Кейс-стаді)

В Україні кількість аспірантів у вузах дуже помірна, в основному через те, що набір в аспірантуру планується Міністерством вищої освіти, науки, молоді та спорту. Є дуже мало місць для студентів денної форми навчання (зазвичай це 1 або 2 особи на рік на кафедрі). На думку українських вчених, „сьогодні в Україні аспірантура охоплює близько 500 державних вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації та дослідницьких інститутів, в яких навчаються близько 30 000 студентів” [7].

Можливості доступу до наукових ресурсів в сучасних умовах також відрізняються в обох країнах. Американські університети можуть похвалитися відмінними бібліотеками з вільним підходом до книжкових полиць, довгими часами роботи бібліотеки, більшим ступенем комп'ютеризації процесу дослідження тощо.

Нові інформаційні технології – Інтернет, мобільні телефони, поширення електронних баз даних на межі двох століть – мав великий вплив на результати дослідження та продуктивності молодого вченого.

В Україні науково-технічний прогрес також приніс кардинальні зміни в працю молодого вченого в основному завдяки Інтернету. Але є різниця його використання в Україні порівняно зі США стосовно меншого доступу до сучасних ресурсів, баз даних, оснащення бібліотек, їх взаємозв'язку і т.п. Також в Україні з'явилися легальні заклади, які пропонують допомогу в написанні дисертації за відносно невелику суму. Авторіві невідомі подібні заклади в США.

Ринок праці, що змінюється, диктує все більші **теоретичні вимоги для підготовки майбутніх науковців**. Це значною мірою залежить від організації навчання. Існує значна відмінність в освіті майбутніх докторів філософії і власників кандидатських ступенів через кількість обов'язкових курсів для аспірантів. Зміст програми докторів філософії в США вимірюється в основному кредитами. Наприклад, програма доктора філософії з Міжнародної Освітньої політики потребує мінімум 90 кредитів, окрім тих, які студент отримав за ступінь бакалавра. 24 кредити, як правило, приймаються для трансферу від попередньої роботи на ступінь магістра, 12 кредитів видаються для дисертаційного дослідження, що означає, що ступінь вимагає 54 кредитів курсової роботи, які можуть бути завершені за час від 2,5 до 3 років [8]. У нашому кейс-стаді **здобувач ступеня доктора філософії Білл** мав 2 роки курсової роботи, здав 7 загальноосвітніх іспитів і захистив публічно курсову роботу. Він мав загалом 36 кредитних курсів у цілому, 12 курсів на 2 роки. **Здобувач ступеня доктора філософії Тарас** брав 2-3 курси кожний семестр безвідносно до кількості кредитів, які вони давали. Його науковий керівник і чотири професори збиралися один або два рази на рік і вирішували, які курси йому краще взяти наступного року. Вони спиралися на його попередню освіту. (Кейс-стаді)

В Україні „під час періоду навчання аспіранти здають три кандидатські іспити. Їхні програми затверджуються Міністерством вищої освіти і науки та Вищою атестаційною комісією України. Вони виконують експериментальну частину дисертаційної роботи, беруть участь у викладацькій роботі і готують перший варіант дисертації ” [9]. Наше дослідження в

Україні показує, що деякі студенти мусять здавати додаткові іспити, якщо їхня спеціальність відрізняється від майбутнього ступеня. У деяких університетах існують додаткові підготовчі курси, такі як „Наукова робота”, „Методи і техніки політичного дослідження”, тощо. Курси дистанційного навчання для підготовки кандидата є винятком, але не правилом.

У США інформаційні технології мають широке використання для підготовки курсів. „За останні 25 років американські коледжі та університети розробили ряд новаторських підходів до надання докторських курсів і програм. Особливо в останні роки, два нововведення – електронне дистанційне навчання і дистанційні програми для отримання наукового ступеня – виникли як все більш популярні системи доставки (знань –Л.П.) на рівні докторів наук. Курси передаються студентам за допомогою супутників, відеокасети, одно- і двосторонньої відеоконференції, інтерактивного комп'ютера, мультимедійного CD-ROM, громадського радіо та громадського і кабельного телебачення” [2, р.399-400].

Студенти в США і в Україні по-різному розглядають необхідність вивчати курси та здавати іспити, які є передумовою для написання дисертації. Більшість з них вважають ці курси великою підмогою для написання дисертації, хоча існують і протилежні точки зору.

Л.П. Чи вважаєте ви, що ці курси сприяють або відволікають вас від написання дисертації?

Здобувач ступеня доктора філософії Білл. Відволікають.

Здобувач ступеня доктора філософії Тарас. Сприяють. Моє дослідження йде відповідно до курсів, які я вивчаю.

Здобувач ступеня доктора філософії Петро. На мій погляд, курси готують для написання дисертації разом із підготовкою до іспитів (Кейс-стаді).

Різкі розбіжності в підготовці докторів філософії та кандидатів наук було виявлено **відносно публікації**. Деякі з наших респондентів – викладачі та студенти у США – заявили, що вимога про наявність публікації та участь в конференції не є обов'язковою.

Л. П. Чи вимагають від студентів, які навчаються на доктора філософії, публікації? Учасі у конференції?

Здобувач ступеня доктора філософії Білл. Ні.

Здобувач ступеня доктора філософії Петро. Публікації та презентації доповідей на конференціях не є необхідною вимогою

для отримання ступеня доктора філософії. Але для майбутнього працевлаштування публікації та доповіді є дуже важливими.

Здобувач ступеня доктора філософії Тарас. Так, щонайменше одна або дві, в науковому журналі за фахом, не знаю, чи буду я платити за них. Так, ви платите за участь у конференції (есе) самі, або ви отримуєте грант для поїздки.

Проф. Том Вейбл. Що стосується вимог публікацій, у нас є ніби необхідний мінімум для ... Я маю на увазі, що це не вимога, але це дуже підтримується – есе участі в професійних конференціях на національному рівні. Більшість наших здобувачів ступеня доктора філософії займаються цією діяльністю.

Проф. Ірвін Морріс: Студенту не потрібно мати публікації для завершення роботи з одержання вченого ступеня. Багато хто з них робить це, але це не формальна вимога університету.

Проф. Рів Ваннеман: Ми не вимагаємо, але ринок праці вимагає цього. Отже, якщо вони збираються отримати хорошу роботу, вони повинні мати опубліковані результати досліджень до закінчення навчання.

Л. П. Ви просите ваших студентів публікувати, скажімо, три, чотири або п'ять статей до їх захисту?

Проф. Рів Ваннеман: Це було б здорово, але дійсно, нам важко в цей час отримувати дві або три публікації. Ось що ми хотіли б.

Л. П. Чи є у вас спеціальні журнали, які ви б рекомендували для публікації чи може підійде будь-який?

Проф. Рів Ваннеман: Ну, починати вони мають дуже скромно і не одразу з відомих журналів, але з хороших журналів і просто отримати щось і побачити своє ім'я у пресі, і продовжувати це, можливо, пізніше, коли вони стануть кращими й більш кваліфікованими, тоді спробувати опублікуватися у деяких кращих журналах. (Кейс-стаді).

В Україні „здобувачі наукового ступеня повинні опублікувати не менше трьох статей у журналах або у виданнях, які Вища атестаційна комісія визнала фаховими, або опублікуватися за кордоном. Крім того, вони повинні брати участь у наукових конференціях, впроваджувати результати досліджень і отримувати від реалізації економічний або соціальний ефект” [9].

У своєму інтерв'ю ректор Харківського політехнічного університету заявляє, що багато є формалізму у цій сфері, особливо вимога, як правильно писати статті. Це може бути і повинно бути спрощено і це робиться в даний час. Наприклад, кілька років тому

публікації за кордоном не визнавалися Вищою атестаційною комісією. Вченим вдалося скасувати цю норму, вона не існує більше [10].

Ми також виявили різницю в процедурах захисту та затвердження дисертації. У США Комітет діє таким чином, який процедурно відповідає вимогам аспірантури університету. В Україні процедура погоджена з вимогами ВАК або Міністерства освіти, науки, молоді та спорту. Відповідальність членів Комітету в США полягає в тому, щоб читати дисертацію, брати участь у роботі екзаменаційної комісії та задавати питання, а потім виносити рішення про дисертацію та захист дисертації. Відповідальність членів Вченої ради в Україні є в тому, щоб читати коротку суть дисертації (автореферат), брати участь в якості члена Вченої ради: задавати питання, робити загальні заяви про дисертацію або як член групи в процесі прийняття дисертації і/або в кінці захисту, а потім голосувати (за або проти) шляхом таємного голосування.

Українські вчені вказують на деякі проблеми, які пов'язані з процедурою захисту дисертації в спеціалізованих радах. Вони кажуть, що ця процедура надто формалізована. Під час проведення захисту виключна увага приділяється дотриманню встановленого регламенту, ніж змісту дисертації та якості аргументів, висловлених під час її обговорення. На публічних захистах рідко трапляється дискусія з приводу наукових відкриттів, які доводить здобувач. А коли вона й відбувається, то мало впливає на результат голосування членів ради. Негативне голосування буває наслідком особистих конфліктів, а не запереченням запропонованого дисертантом концептуального підходу. Захист дисертацій з політичних наук часто перетворюється на суперечку з приводу політичних уподобань, а не логічності й аргументованості висновків [11, с.47].

У процедурі захисту ми звернули увагу на кількість професорів, їх роль і роботу з паперами аспірантів. Наш кейс-стаді показав, що в США було тільки п'ять членів Комітету захисту дисертації. В Україні кількість людей у наукових радах становить від 11 до 25.

Л.П. Скільки членів є в Комітеті захисту?

Здобувач ступеня доктора філософії Петро. Рада складається з п'яти професорів. Вони одночасно є радниками при написанні дисертації, беруть участь у прийнятті іспитів і виконують функції опонента під час

захисту. У США вони не голосують за дисертацію, не читаючи її, як це відбувається в моїй рідній країні. Під час захисту кожен з п'яти осіб має діалог із здобувачем і останній повинен задовольняти його своїми відповідями. Рада може затвердити дисертацію відразу і підписати документ про присвоєння ступеня. Іноді дисертація затверджується за умови внесення змін після затвердження; вони повинні бути під контролем наукового керівника без наступного засідання Ради. У разі серйозних недоліків Рада може проголосувати за зміни в дисертації і наступний її захист. Член Ради ззовні є представником Деканату, він має рівноправний голос у Раді і спостерігає за формальностями під час захисту. Аспірантура стежить за правильністю виконання документів та відповідність оформлення дисертації існуючим стандартам.

Л. П. Які ролі виконують п'ять членів Комітету?

Проф. Том Вейбл. Зазвичай Комітет робить кілька речей:

Крок перший – комітет провів раніше зустріч, щоб затвердити пропозицію...

Другий крок є захист дисертації з тією ж комісією типово ... Відповідальність читати дисертацію, брати участь в якості члена екзаменаційної комісії та задавати питання, а потім виносити рішення щодо дисертації та її захисту.

Проф. Рів Ваннеман: У типовому захисті Комітет проводить першу зустріч без студента для того, щоб отримати загальне уявлення про те, які проблеми люди хочуть бачити, і які питання ми хочемо обговорити під час захисту. Студент заходить в кімнату, робить презентацію від п'яти до десяти хвилин, не докладно, тому що всі читали це, потім в основному це починається по колу з кожним, і кожний з чотирьох, не науковий керівник, може задавати питання ... Тепер що стосується їх ролі, що зазвичай трапляється, так це те, що існують два або три види питань і проблем, які виникають. Що необхідно зробити для того, щоб дисертацію прийняли? Що має бути зроблено, щоб перетворити цю дисертацію в публікацію? А також, що було б цікаво зробити далі, що буде свого роду продовженням? Ті речі, всі начебто знаходяться разом і в кінці комітет їх сортує – ці речі мають бути зроблені для дисертації, ці речі, ймовірно є те, що людині буде потрібно зробити, щоб отримати право її опублікувати, і ці речі, які ми просто

залишимо на період після захисту дисертації. (Кейс-стаді)

У США роль Голови захисту здійснюється науковим керівником, в Україні існує призначений постійний Голова Вченої ради на час її дії (в основному, три роки). В Україні процес захисту записується на магнітофон, у США ні.

Л.П. Хто відповідає за Комітет протягом захисту?

Проф. Том Вейбл: Це роль наукового керівника.

Л. П. Ви знімаєте це на відео? Записуєте це?

Проф. Рів Ваннеман : Ніколи не робили це, ні. Це цікава ідея ... (Кейс-стаді)

Процедура кінця захисту також відрізняється. В Україні це оголошення результатів таємного голосування, у США це консенсус та прийняття остаточного рішення після обговорення результатів досліджень.

Наступна відмінність стосується підтвердження диплома. В Україні диплом затверджується Вищою атестаційною комісією після вивчення матеріалів захисту, а потім диплом передається у відділ аспірантури університету, де він підписується Головою Вченої Ради. Тоді здобувач заходить коли-небудь і може отримати його, або іноді він може бути виданий йому Головою Вченої ради. (Україна, кейс-стаді). У США дисертаційні матеріали розглядаються адміністрацією університету і диплом вручається на церемонії Вручення дипломів випускникам два рази на рік.

Л. П. Як підтверджується диплом?

Проф. Рів Ваннеман: Є певні бюрократичні вимоги після того як всі – у тому числі керівник – підписали його, і він повинен бути в потрібному форматі та представлений в аспірантуру, і вони мали раніше і мають до цих пір людей, які вимірюють ширину поля і взагалі відповідність дисертації потрібному форматі. Коли аспірантура визнає те, і вони потребують кілька тижнів, щоб зробити це, тоді вас затверджують для отримання вченого ступеня. Університет має дві церемонії закінчення кожного року ... Дуже багато студентів випускаються у травні, більш ніж у грудні. (Кейс-стаді)

На завершення ми заявляємо, що в обох країнах процедура захисту змінюється дуже повільно. У США „за рідкісними винятками, проте, основний характер докторської освіти не змінився” [6, р.33]. Те саме стосується й України, хоча участь у Болонському процесі вимагає нових

підходів у цьому питанні. „В даний час йде трирічний експеримент, який передбачає надання права Вченій Раді формувати її спеціалізований склад і підтверджувати науковий ступінь здобувача на підставі рішення, прийнятого Вченою Радою” [7].

Підготовка майбутніх учених у галузі соціальних і гуманітарних наук є дуже складним та делікатним питанням, бо формується майбутній контингент викладачів і це сприяє новим можливостям вищів, неурядових організацій і дослідницьких агентств. Традиції підготовки фахівців ідуть із минулих століть і не дуже змінилися з тих пір. Вони мають як свої особливості в США і в Україні, так і подібності. На них, безумовно, вплинули соціальні трансформації. Але вітер перемін – модернізація, інтернаціоналізація, розширення знання, глобальні процеси, розвиток туризму здійснили свій вирішальний вплив на підготовку здобувача в українських та американських університетах. Однак, на наш погляд, у цілому їй притаманні значною мірою консерватизм і діяльність на підставі тих канонів, які склалися в системах вищої освіти України та США протягом тривалого часу. Ми сподіваємося, що наші читачі можуть зробити свої власні висновки про порівняльні питання нашого кейс-стаді і вирішити, що може бути реалізовано з цього досвіду, який заслуговує нашої уваги.

ЛІТЕРАТУРА

1. Gumpert P.J. Graduate Education and Research / P.J. Gumpert // *American Higher Education in the Twenty-First Century: Social, Political, and Economic Challenges* / Ed. by Philip G. Altbach, Robert O. Berdahl, Patricia J. Gumpert // The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London. – 2005. – 558p.
2. Haworth J. Doctoral programs in American Higher Education // *Higher Education: Handbook of Theory and Research*. Vol. XI / Ed. by J.C. Smart. – Publ. by Agathon Press, N.Y. – 1996. – 453p.
3. Добрускин М.Е. Вузовская наука сегодня: Организация, управление, функционирование / М.Е.Добрускин, А.Г. Мурашко; под ред. Добрускина М.Е. – Харьков: РИП „Оригинал”, 1995. – 232с.
4. Політична наука в Україні: становлення і перспективи / [за ред. О. А. Габрієляна, О.Д. Шоркіна]. – Сімферополь, 2002. – 344 с.
5. LaPidus J. B. Why Pursuing a Ph.D. Is a risky Business / J.B. LaPidus // *Chronicle of Higher Education*, November 14, 1997.
6. LaPidus J. B. Graduate Education and Research / J.B. LaPidus // *In Defense of American Higher Education* / Ed. by Ph. Altbach, P. J. Gumpert, D. Bruce Johnstone. – Publ. by The John Hopkins University Press. – Baltimore and London. – 2001. – 364p.
7. Сергиенко В. Болонский процесс: аттестация научных кадров высшей квалификации на постсоветском пространстве (проблемы и решения) [Електронний ресурс] / В.Сергиенко. – Режим доступу: www.hse.ru/data/532/818/1235/sergienko.doc <http://www.umd.edu>
8. Шаповаленко О. Подготовка и аттестация научных и научно-педагогических кадров высшей квалификации в Украине [Електронний ресурс] / О.Шаповаленко // Матлы междунар. научно-практ. конф. „Подготовка научных кадров высшей квалификации в условиях инновационного развития экономики. Региональные, межрегиональные и международные аспекты”; под ред. И.В. Войтова. – Минск: ГУ „БелИСА”, 2007. – 200 с. – Режим доступу: http://belisa.org.by/ru/print/?brief=kadr07_27
9. Интервью с ректором НТУ „Харьковский политехнический институт” Леонидом Товажнянским: „В 50% высших учебных заведений Украины научная работа не ведется вообще” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.polit.ru/science/2010/03/05/university.html>
10. Рябов С. Політична наука в Україні ХХІ століття: стан та перспективи розвитку / С.Г.Рябов. – К.: Навчально-методичний центр „Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні”, 2005. – 103с.